

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης («chilling effect»)

στην νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την Ελευθερία Έκφρασης στο διαδίκτυο.

Στέλλα Μαλά, διδακτορική Φοιτητριά, Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Η έρευνα αφορά στην θεωρία τη αποθαρρυντικής επίδρασης (chilling effect) επί του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης στο διαδίκτυο όπως αναπτύσσεται από την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ). Σκοπός της είναι να καταδείξει το συνεχώς αναπτυσσόμενο ενδιαφέρον του ΕΔΔΑ για εντοπισμό αποθαρρυντικής επίδρασης στο δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης και η εξέλιξη και εφαρμογή της θεωρίας αναφορικά με την ελευθερία έκφρασης στο διαδίκτυο..

Η έρευνα θα εξετάσει τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ για την ελευθερία έκφρασης στο διαδίκτυο τους περιορισμούς και τον έλεγχο που ασκείται για την αξιολόγηση του θεμιτού του.

Σε δεύτερο στάδιο θα αναλυθεί η θεωρία και η σφαίρα εφαρμογής της αποθαρρυντικής επίδρασης σε σχέση με το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης όπως προκύπτει από τη νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ που διαφοροποιείται αναλόγως των περιπτώσεων και διαφέρει από τη νομολογιακή προσέγγιση του ΔΕΕ. Εν συνεχεία, θα αναλυθεί κατά πόσο και σε ποιο βαθμό η φύση ή το ύψος της κύρωσης έχουν την δυναμική να αποτρέψουν κάποιον να εκφραστεί ελεύθερα. Η μελέτη επιχειρεί να εντοπίσει και να αναλύσει τις κύριες υποθέσεις του ΕΔΔΑ, στις οποίες έγινε αναφορά στην αποθαρρυντική επίδραση σχετικά με το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης καθώς και να αποδείξει ότι η εν λόγω θεωρία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φύση και τους στόχους τους οποίους επιδιώκει μια κύρωση. Αρχικά θα αναλυθεί το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, το οποίο καλύπτει και τη διαδικτυακή έκφραση. Εισχωρώντας στην επεξήγηση του άρθρου 10, θα αποδειχθεί ότι η ελευθερία έκφρασης ως μη απόλυτο δικαίωμα υπόκειται σε περιορισμούς, οι οποίοι κρίνονται ως θεμιτοί όταν πληρούνται σωρευτικά οι τρεις προϋποθέσεις κατά τον έλεγχο των τριών σταδίων. Η

έρευνα επιδιώκει να επεξηγήσει ότι οι περιορισμοί κρίνονται θεμιτοί όταν πληρούνται σωρευτικά οι τρεις προϋποθέσεις κατά τον έλεγχο των τριών σταδίων με σκοπό να επεξηγηθεί και να διαφοροποιηθεί η σφαίρα εφαρμογής του, από τη θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μια αυτόνομη θεωρία. Αφού αναλυθεί η σφαίρα εφαρμογής της αποθαρρυντικής επίδρασης, θα παρουσιασθεί η τάση του ΕΔΔΑ να θέσει σε κλιόδι ασφάλειας κάποια νευραλγικά προς την ελευθερία έκφρασης επαγγέλματα και παράλληλα να αναπτύσσει την θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης επί του δικαιώματος ακόμη και στις περιπτώσεις όπου συγκρούεται η ελευθερία έκφρασης με άλλα δικαιώματα. Στο τελευταίο μέρος, θα εξετασθεί εάν υπάρχει σχέση μεταξύ ποινής και αποθαρρυντικής επίδρασης και κατά πόσο η αποποινικοποίηση αποτελεί ένα αναγκαίο μέτρο προς αποφυγή μιας αποθαρρυντικής επίδρασης.

1. Η ελευθερία έκφρασης στο διαδίκτυο και η ΕΣΔΑ.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται ως ο αιώνας της τεχνολογικής

«η ελευθερία έκφρασης ως μη απόλυτο δικαίωμα υπόκειται σε περιορισμούς, οι οποίοι κρίνονται ως θεμιτοί όταν πληρούνται σωρευτικά οι τρεις προϋποθέσεις κατά τον έλεγχο των τριών σταδίων»

Ανθρώπινα δικαιώματα

άνθισης και εξέλιξης. Το διαδίκτυο ως μια «αβωτός πληροφοριών»^[1] καταρρίπτει τα εθνικά σύνορα και σε κάποιες περιπτώσεις, κάθε άτομο ανώνυμα και απρόσωπα εισρέει και εκρέει πληροφορίες και εκφράζεται επί παντός θεμάτων.^[2] Διαμέσου αυτής της διακίνησης ο χρήστης του διαδικτύου εκφράζει απόψεις οι οποίες προωθούνται αυτόματα με ένα απλό πάτημα κουμπιού εξαπλώνοντας ιδέες, σκέψεις και κριτική στο πλαίσιο του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης.^[3]

Το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ^[4] προστατεύει την Ελευθερία Έκφρασης η οποία έχει αποκτήσει ευρεία νομολογική έννοια. Περιλαμβάνει την ελευθερία του λόγου, σχηματισμού και έκφρασης απόψεων ή ιδεών και καλύπτει την διαδικτυακή έκφραση γενικότερα^[5] καθώς και την διαδικτυακή προώθηση εμπορευμάτων.^[6] Το δικαίωμα να εκφράζεται κανείς ελεύθερα είναι πανανθρώπινο, φυσικό δικαίωμα και συνταγματικά θεμελιωμένο δικαίωμα. Η ελευθερία έκφρασης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δημοκρατική κοινωνία και με τις λοιπές ελευθερίες του ατόμου.^[7] Κατά τη νομολογία

μορφή έκφρασης η οποία προστατεύεται από την ΕΣΔΑ αποτελούν τα έγγραφα,^[8] οι ραδιοφωνικές εκπομπές,^[9] τα έργα ζωγραφικής,^[10] οι ταινίες,^[11] η ποίηση,^[12] τα μυθιστορήματα,^[13] τα ηλεκτρονικά συστήματα πληροφοριών^[14] και η σατιρική έκφραση.^[15]

1.1. Οι περιορισμοί στην Ελευθερία Έκφρασης - α. 10(2) της ΕΣΔΑ.

Η ΕΣΔΑ διασφαλίζει την ελευθερία έκφρασης θεμελιώδες δικαίωμα που συμβάλει στην εγκαθίδρυση μιας δημοκρατικής κοινωνίας.^[16] Το δικαίωμα υπόκειται σε περιορισμούς κατά το α. (10)2 οι οποίοι πρέπει να ερμηνεύονται αυστηρά.^[17] Οι περιορισμοί πρέπει να είναι αναγκαίοι για το δημοκρατικό κράτος, σε απόλυτη ομοιομορφία με τις κοινωνικές ανάγκες, θεμιτοί και αναλογικοί προς τους σκοπούς που επιχειρεί το άρθρο 10 στην ολότητά του. Οιοσδήποτε περιορισμός πρέπει να αιτιολογείται ορθολογικά με δικαστική απόφαση λαμβάνει χώρα ένας περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης.^[18]

^[1] Υπόθεση C-131/12 *Google Spain SL, Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González* [2014] ΔΕΕ.

^[2] Nevena Ruzic, 'Freedom Of Expression On The Internet' (Master, University of Malta 2007).

^[3] Ellie Keen and Mara Georgescu, *Eva Εγγχειρίδιο Για Την Καταπολέμηση Της Ρητορικής Μίσους Στο Διαδίκτυο Μέσα Απο Την Εκπαίδευση Στα Ανθρώπινα Δικαιώματα* (No hate speech movement and Council of Europe 2015) https://www.nohatespeechmovement.org/public/download/Bookmarks_GR.pdf.

^[4] Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα δικαιώματα όπως έχει τροποποιηθεί) (ΕΣΔΑ) ά. 10 της Συμβάσεως αναφέρει: «1. Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως. 2. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων. 3. Η ενάσκησις των δικαιωμάτων, περί ων η πρώτη και δευτέρα παράγραφος του παρόντος άρθρου, δύναται να υποβληθή εις διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή ποινάς προδιαγεγραμμένους υπό του νόμου και αναγκαίους μόνον προς το συμφέρον της ασφαλείας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημοσίας ασφαλείας ή της δημοσίας τάξεως ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή προς προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων άλλων ή προς παρεμπόδιση της αποκαλύψεως πληροφοριών ληφθεισών εμπιστευτικώς ή προς διατήρησιν του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. ...».

^[5] *Delfi AS v. Estonia* Appl. No. 64569/09 (ΕΔΔΑ, 16 Ιουνίου 2015).

^[6] *Ashby Donald and Others v. France*, Appl. No. 36769/08, (ΕΔΔΑ, 10 Ιανουαρίου 2013) παρ. 34.

^[7] *Handyside v. the United Kingdom* Appl. No. 5493/72 (ΕΔΔΑ, 7 Δεκεμβρίου 1976) παρ. 49. *Erbakan v. Turkey* Appl. No 59405/00 (ΕΔΔΑ, 6 Ιουλίου 2006) παρ. 56.

^[8] *Handyside v. the United Kingdom* Appl. No. 5493/72 (ΕΔΔΑ, 7 Δεκεμβρίου 1976).

^[9] *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland*, Appl. No. 10890/94 (ΕΔΔΑ, 28 Δεκεμβρίου 1990).

^[10] *Müller and Others v. Switzerland* Appl. No. 10737/84 (ΕΔΔΑ, 24 Μάιος 1988).

^[11] *Otto-Preminger-Institut v. Austria* Appl. No. 13470/87 (ΕΔΔΑ, 20 Σεπτεμβρίου 1994).

^[12] *Karatas v. Turkey* Appl. No. 23168/94 (ΕΔΔΑ, 8 Ιουλίου 1999).

^[13] *Akdaş v. Turkey* Appl. No. 41056/04 (ΕΔΔΑ, 16 Φεβρουαρίου 2010).

^[14] *Eon v. France* Appl. No. 26118/10 (ΕΔΔΑ 14 Μαρτίου 2013). *Kulis and Rózycki v. Poland* Appl. No 27209/03. (ΕΔΔΑ 6 Οκτωβρίου 2009). *Alves da Silva v. Portugal* Appl. No. 41665/07 (ΕΔΔΑ, 20 Οκτωβρίου 2009).

^[15] *Vereinigung Bildender Künstler v. Austria* Appl. No. (ΕΔΔΑ, 25 Ιανουαρίου 2007).

^[16] *Şener v. Turkey*, App No 26680/95 (ΕΔΔΑ, 18 Ιουλίου 2000).

^[17] *Oberschlick v. Austria* (no. 2)(47/1996/666/852) (ΕΔΔΑ, 1 Ιουλίου 1997) παρ. 29.

^[18] *Aleksey Onchinnikov v. Russia* Appl. no. 24061/04 (ΕΔΔΑ, 16 December 2010) παρ. 51.

« Οι περιορισμοί πρέπει να είναι αναγκαίοι για το δημοκρατικό κράτος, σε απόλυτη ομοιομορφία με τις κοινωνικές ανάγκες, θεμιτοί και αναλογικοί προς τους σκοπούς που επιχειρεί το άρθρο 10 στην ολότητά του»

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης

1.2. Ο έλεγχος των τριών σταδίων (three part test).

Στις περιπτώσεις όπου το δικαστήριο καλείται να αξιολογήσει έναν πιθανό περιορισμό στο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης εξετάζει την ύπαρξη των τριών σταδίων αυστηρά,^[19] ελέγχοντας το κατά πόσο η παρεμπόδιση από το συμβαλλόμενο κράτος στην ελευθερία έκφρασης είναι θεμιτή.

Σε πρώτο στάδιο, εάν αναγνωρισθεί οιοσδήποτε περιορισμός, πρέπει να προνοείται ρητά από τον νόμο.^{[20][21]} Ο περιορισμός πρέπει να αποσκοπεί στην προστασία ενός ή περισσοτέρων από τα ακόλουθα συμφέροντα ενός κράτους, όπως είναι η εθνική ασφάλεια, η εδαφική ακεραιότητα, η δημόσια ασφάλεια, η πρόληψη διαταραχών ή εγκληματικών ενεργειών, η προστασία της υγείας, για λόγους δημοσίας ηθικής, το δικαίωμα της φήμης και άλλων ανθρώπινων δικαιωμάτων, η προστασία εμπιστευτικών πληροφοριών η διατήρηση της εξουσίας και της αμεροληψίας των δικαστών.^[22] Εάν και εφόσον πληρούνται η πρώτη και δεύτερη προϋπόθεση, εξετάζεται αν εν τέλει ο περιορισμός στο δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης είναι αναγκαίος για την δημοκρατική κοινωνία.^[23] Ο αυστηρός έλεγχος έγκειται στο γεγονός ότι δεν εφαρμόζονται άλλες προϋποθέσεις. Όταν διαπιστωθούν οι τρεις προϋποθέσεις σωρευτικά, τότε ο περιορισμός θα θεωρηθεί νόμιμος, δικαιολογημένος και σε πλήρη συνάρτηση με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

2. Η θεωρία της «Αποθαρρυντικής Επίδρασης» (chilling effect).

Το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης δέχεται περιορισμούς, οι οποίοι κρίνονται ως θεμιτοί με την σωρευτική αναγνώριση των τριών προϋποθέσεων, όπως αυτές προβλέπονται από τον έλεγχο των τριών σταδίων. Παρόλα αυτά, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο περιορισμός θεωρείται θεμιτός ακόμη και η παραμικρή αντίληψη λογοκρισίας δημιουργεί ένα καθεστώς εκφοβισμού. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ο δικαστής θα αναγνωρίσει αποθαρρυντική επίδραση στο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης. Η θέση αυτή, η οποία προήλθε από την Αμερικανική νομική θεωρία^[24] έχει γίνει σημείο αναφοράς σε αρκετές υποθέσεις του ΕΔΔΑ σχετικά με το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης.^[25]

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης στηρίζει την ύπαρξη μιας έντονης πεποίθησης επιβολής κυρώσεων ως συνέπεια άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης. Συνεπώς, μια πεποίθηση που στηρίζεται στον φόβο μιας πιθανής κύρωσης αποθαρρύνει ή παρεμποδίζει κάποιον από το να ασκήσει το φυσικό και νόμιμο του δικαίωμα (π.χ. το δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης στο διαδίκτυο). Κάποιος θα διστάσει να εκφραστεί ελεύθερα, φοβούμενος ότι θα αντιμετωπίσει νομικές συνέπειες όπως προβλέπουν οι πηγές δικαίου, ο νόμος, η νομική πράξη που επιφέρει έννομα αποτελέσματα ή δικαστική απόφαση και σε ορισμένες περιπτώσεις, απλά και μόνο ο φόβος της κατάθεσης αγωγής.

2.1. Η σφαίρα εφαρμογής της αποθαρρυντικής επίδρασης στην διαδικτυακή έκφραση.

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης εύλογα συμπεραίνεται ότι δεν υπάρχει στην πρώτη προϋπόθεση του ελέγχου των τριών

«ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο περιορισμός θεωρείται θεμιτός ακόμη και η παραμικρή αντίληψη λογοκρισίας δημιουργεί ένα καθεστώς εκφοβισμού»

^[19] *The Sunday Times v. United Kingdom* Appl. No. 6538/74 (ΕΔΔΑ 26 Απριλίου 1979), Report of the Commission, paragraph 194.

^[20] Ο έννοια νόμος καλύπτει και κάθε μέτρο με την επιβολή του δικαίου σε ορισμένο χρόνο βλ. *Hwing v. France*, Application No 11105/84 (ΕΔΔΑ, 24 Απριλίου 1990), το Κοινοδικαίο (άγραφο νόμο) βλ. *Sunday Times v. United Kingdom*, Roger Kiska, 'Hate Speech: A Comparison between the European Court Of Human Rights And The United States Supreme Court Jurisprudence' (2012) 25 Regent University Law Journal <https://www.regent.edu/acad/schlaw/student_life/studentorgs/lawreview/docs/issues/v25n1/04Kiskavol.25.1.pdf>.

^[21] *Gawęda v. Poland* Appl. No.26229/95 (ΕΔΔΑ 14 Μαρτίου 2002). *The Sunday Times v. the United Kingdom*.

^[22] *Observer and Guardian v. the United Kingdom* Appl. No. 13585/88 (ΕΔΔΑ, 26 Νοεμβρίου 1991).

^[23] *Długołęcki v. Poland* Appl. No. 23806/03 (ΕΔΔΑ, 24 Φεβρουαρίου 2009 και τελική 24 Μαΐου 2009). *Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom* Appl. No. 35573/97 (ΕΔΔΑ, 13 Ιουλίου 1995).

^[24] *Lamont v. Postmaster General*, [1965] 381 U.S. 301.

^[25] *Morice v. France* Appl. No. 29369/10 Grand Chamber judgment (ΕΔΔΑ, 23 Απριλίου 2015) *Eon v. France*, Appl. No. 26118/10 (ΕΔΔΑ, 14 Μαρτίου 2013), *Belpietro v. Italy* judgment Appl. No. 43612/10 (ΕΔΔΑ, 24 Σεπτεμβρίου 2013).

Ανθρώπινα δικαιώματα

σταδίων, δηλαδή αυτήν που προνοεί ότι ο περιορισμός πρέπει «να προβλέπεται από τον νόμο» εφόσον πρόκειται για μια αυτόνομη θεωρία που εφαρμόζεται ανεξάρτητα από τον έλεγχο των τριών σταδίων. Στην περίπτωση όπου μια έκφραση θεωρηθεί θεμιτός περιορισμός της ελευθερίας έκφρασης, κάτι το οποίο συνεπάγεται ότι έχει περάσει με επιτυχία των ελέγχων των τριών σταδίων, εντούτοις δεν μπορεί να αποφευχθεί η πεποίθηση της λογοκρισίας. Ακόμη και η απλή αντίληψη λογοκρισίας μπορεί να επιφέρει αποθαρρυντική επίδραση οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι η αποθαρρυντική επίδραση λειτουργεί αυτόνομα από τον έλεγχο των τριών σταδίων.

Τίθεται το ερώτημα κατά πόσο και σε ποιο βαθμό μια εκ του νόμου προβλεπόμενη κύρωση μπορεί να αποτρέψει έναν χρήστη του διαδικτύου να εκφραστεί ελεύθερα στα νέα μέσα. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι το διαδικτυο εκθέτει άμεσα το άτομο που εκφράζεται. Μια κύρωση είναι περισσότερο αναμενόμενη στις περιπτώσεις διαδικτυακής έκφρασης μιας και αυξάνεται ο αριθμός των ατόμων που θα είναι αποδέκτες μιας έκφρασης.

Συνεπώς μια πιθανή κύρωση ενδέχεται να αποτρέψει τον διαδικτυακό χρήστη να εκφράζεται με ελευθερία στο διαδικτυο και σε μεγαλύτερο βαθμό, εφόσον δεν μπορεί να καταγραφεί ο αριθμός των ληπτών. Στηρίζεται η άποψη ότι ο διαδικτυακός χρήστης απευθύνεται σε έναν ανυπολόγιστο αριθμό ατόμων που εύλογα ισοδυναμεί με περισσότερες πιθανότητες να καταγγελθεί από κάποιον για το ότι εκφράστηκε, έτσι αναπόφευκτα η αποθαρρυντική επίδραση είναι εντονότερη στο διαδικτυο. Εξαιρεση αποτελεί η περίπτωση όπου ο χρήστης έχει μεγάλες τεχνολογικές γνώσεις που τον καθιστούν σε θέση να εμποδίζει τον λήπτη να ανακαλύψει την πραγματική του ταυτότητα, του πομπού του μηνύματος και συνεπώς εκφράζεται ελεύθερα χωρίς να συν-

δέεται με την έκφραση και λόγω της ανωνυμίας οιαδήποτε πιθανή κύρωση δεν μπορεί να τον αποτρέψει από το να εκφραστεί ελεύθερα.

2.2. Αποθαρρυντική επίδραση και «νευραλγικά» επαγγέλματα.

Η εκ του νόμου υποχρέωση να αποκαλύπτονται οι πηγές των δημοσιογράφων,^[26] αναγνωρίστηκε ως αρκετή ώστε να αποτρέψει μελλοντικούς πληροφοριοδότες των αρθρογράφων και συντακτών να δώσουν μια χρήσιμη πληροφορία. Η αποθαρρυντική επίδραση για θέματα που πρέπει να προβάλλονται δημόσια συντελεί στην μη λήψη και μετάδοση της πληροφορίας και καταλήγει σε παρεμβολή στη λειτουργία της δημοσιογραφίας και του δικαιώματος ενημέρωσης. Στις περιπτώσεις όπου τα κράτη μέσω εθνικών νόμων περιορίζουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, πρέπει να επιλέγουν και τα μέσα που θα προκαλούν την μικρότερη δυνατή ζημία αφού πρώτα ελέγχουν ότι ο περιορισμός είναι αναλογικός στο εν λόγω δικαίωμα.^[27]

Το ΕΔΔΑ σε αρκετές αποφάσεις του κατέδειξε την ανάγκη για προστασία της διαδικτυακής δημοσιογραφίας,^[28] η οποία πλέον καλύπτει και τα νέα μέσα. Αντιλαμβανόμενο τον κίνδυνο καταστράτηγησης της τόνισε ότι η δημοσιογραφία πρέπει να έχει ζωντανή φωνή και αυτό γιατί πρέπει να υπάρχει ενημέρωση και δημόσιος διάλογος και αντίλογος επί παντός θεμάτων που απασχολούν την επικαιρότητα. Πέρα από την ευαισθησία του δικαστηρίου για τους δημοσιογράφους, η ολομέλεια του ΕΔΔΑ κατέληξε ότι είναι πολύ σημαντικό οι δικηγόροι να ασκούν ελευθερία έκφρασης η οποία δεν περιορίζεται στην ουσία των ιδεών και των πληροφοριών. Η έκφραση περιλαμβάνει και τη «μορφή» με την οποία μεταφέρονται οι ιδέες και οι πληροφορίες. Νευραλγικής σημασίας αποτελεί η δημόσια αξιολόγηση και κριτική του δικαστικού έργου σχετικά με τους δικαστικούς χειρισμούς και

«κατά πόσο και σε ποιο βαθμό μια εκ του νόμου προβλεπόμενη κύρωση μπορεί να αποτρέψει έναν χρήστη του διαδικτύου να εκφραστεί ελεύθερα στα νέα μέσα»

[26] Το δημοσιογραφικό απόρρητο καλύπτει τα πρόσωπα νομικά ή φυσικά και χωρίς κάποιο επιχειρημα που να μην εφαρμόζεται και στα νέα μέσα όπως το διαδικτυο, τα οποία λειτουργούν υπό την επαγγελματική τους ιδιότητα ή υπό την κανονική δημοσιογραφία ή στα πλαίσια δημοσιολογίας όχι τον απλό χρήστη που αναρτά οιονδήποτε επικοινωνιακό περιεχόμενο στο Διαδίκτυο. Σύσταση 200(7) του Συμβουλίου της Ευ-

ρώπης, *Δικαιώματα των Δημοσιογράφων να μην Αποκαλύπτουν τις Πηγές των Πληροφοριών τους*, της 8ης Μαρτίου 2000 και Επεξηγηματικό Υπόμνημα.

[27] *Mouvement raélien Suisse v. Switzerland* Appl. No. 16354/06 (ΕΔΔΑ, 13 Ιουλίου 2012) παρ. 75.

[28] *Editorial Board of Pravoye Delo and Shtetel v. Ukraine* Appl. No. 33014/05 (ΕΔΔΑ, 5 Μαΐου 2011). *Times Newspapers Ltd v. the United Kingdom* Appli. No. 3002/03 Appli. No 23676/03 (ΕΔΔΑ, 10 Μαρτίου 2009) παρ. 27.

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης

τη λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης επειδή αποτελούν θέματα δημοσίου συμφέροντος.

Η αξιολόγηση της δικαστικής αμεροληψίας και αντικειμενικότητας εμπίπτει στην σφαίρα ασφαλείας του α. 10 της ΕΣΔΑ. Η ελευθερία της έκφρασης δύναται να περιορισθεί όταν οι δηλώσεις είναι αδικαιολόγητες και αβάσιμες. Συνεπώς τόσο οι δικηγόροι όσο και οι δημοσιογράφοι τοποθετούνται σε κλιό «υπερπροστασίας» κατά κάποιο τρόπο μιας και καταδεικνύουν αδυναμίες ή δυσλειτουργίες του δικαστικού συστήματος και την χρηστή απονομή της δικαιοσύνης. Στην απόφαση^[29] έχει γίνει αναφορά στο ενδεχόμενο μιας αποθαρρυντικής επίδρασης σε περίπτωση που καταδικάζοταν ποινικά ο δικηγόρος επειδή αυτό θα αποθάρρυνε και τους υπόλοιπους δικηγόρους να καταδεικνύουν και να σχολιάζουν ανοικτά και δημόσια την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

2.3. Αποθαρρυντική επίδραση και Αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων.

Επιπλέον, τα κράτη ολοένα και περισσότερο διατάζουν την αποκάλυψη και παραχώρηση δεδομένων από τις τηλεπικοινωνιακές εταιρείες και από μέσα κοινωνικής δικτύωσης για σκοπούς διώξης εγκλημάτων και δικαστικούς σκοπούς.^[30] Αυτό δημιουργεί «ντόμινο αρνητική συνέπεια» στην επιτέλεση του ελεγκτικού καθήκοντος «watchdog function» των Μέσων μαζικής δικτύωσης. Κατά συνέπεια πλήττεται και το δικαίωμα στην πληροφόρηση και στην έκφραση για θέματα δημοσίου συμφέροντος.^[31]

Μια εθνική νομοθεσία που ρυθμίζει την παρακολούθηση των επικοινωνιών συμπεριλαμ-

βανομένων και των διαδικτυακών επικοινωνιών λέχθηκε ότι επηρεάζει δυσμενώς την δημοσιογραφική ικανότητα για έρευνα. Επιπλέον τίθεται ανασφάλεια στην επικοινωνία προσβάλλοντας έτσι και την ελευθερία έκφρασης.^[32] Η προβληματική που ανακύπτει είναι κατά πόσο είναι θεμιτό κάποιο πρόσωπο να περιορίσει την έκφραση του από το να υποστεί κυρωτικές συνέπειες και αν αυτή του η αποθαρρυντική συμπεριφορά αποδυναμώνει το δικαίωμα ελεύθερης έκφρασης. Η απάντηση σε αυτή την προβληματική δίδεται σε πολλές περιπτώσεις από το ίδιο το ΕΔΔΑ στις αιτιολογημένες σκέψεις των αποφάσεων του^[33] όπου επιλέγει να διασφαλίσει την ελευθερία έκφρασης διακρίνοντας την πιθανότητα αποτρεπτικής επίδρασης.

2.4. Το δικαίωμα στη λήθη και η αποθαρρυντική επίδραση από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ).

Το δικαίωμα στη λήθη^[34] στις μηχανές αναζήτησης του διαδικτύου παρόλο που χαρακτηρίζεται ως μη απόλυτο δικαίωμα δικαιολογείται στα πλαίσια εφαρμογής της ελευθερίας έκφρασης καθώς και της πληροφόρησης. Το γεγονός ότι υπάρχει η προεπιλογή της θύμησης^[35] με διάσωση και διανομή μεγάλου όγκου δεδομένων εγκυμονεί μεγάλους κινδύνους για την ιδιωτική ζωή. Έπειτα από την υπόθεση Google Spain,^[36] οι μηχανές αναζήτησης αναγκάστηκαν να εξετάσουν τα αιτήματα με σκοπό τη διαγραφή αποτελεσμάτων αναζήτησης αποφεύγοντας έτσι την επιβολή κυρώσεων. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) προσεγγίζει με αρκετή σοβαρότητα το δικαίωμα στη λήθη και την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Αυτή η προσέγγιση ίσως διαφαιίνεται ότι υποβαθμίζει

«Μια εθνική νομοθεσία που ρυθμίζει την παρακολούθηση των επικοινωνιών συμπεριλαμβανομένων και των διαδικτυακών επικοινωνιών λέχθηκε ότι επηρεάζει δυσμενώς την δημοσιογραφική ικανότητα για έρευνα»

^[29] *Morice v. France* Appl. No. 29369/10 Grand Chamber judgment (ΕΔΔΑ, 23 Απριλίου 2015).

^[30] Ian Brown, 'Communications Data Retention in an Evolving Internet', *International Journal of Law and Information Technology*, (Oxford University Press 2010).

^[31] Στρατηλάτης Κώστας, 'Το Δημοσιογραφικό Απόρρητο Ως Θεμελιώδες Δικαίωμα Και Η Νομολογία Του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων Του Ανθρώπου', *Ελευθερία Έκφρασης Δημοσιογράφων και Σημειογράφων. Προστασία και περιορισμοί του δικαιώματος στο ελληνικό και κοπριακό δίκαιο* (Εκδόσεις Σάκουλα 2016).

^[32] Bureau of Investigative Journalism and Alice Ross v. the United Kingdom Appl. No. 62322/14 (ΕΔΔΑ, 5 Ιανουαρίου 2015)

^[33] *Morice v. France* Appl. No. 29369/10 Grand Chamber judgment (ΕΔΔΑ, 23 Απριλίου 2015).

^[34] Όπως προκύπτει από τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ.

^[35] Mayer-Schönberger, V., *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age* (2009), Princeton University Press.

^[36] Υπόθεση C-131/12 *Google Spain SL, Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González* [2014] ΔΕΕ.

Ανθρώπινα δικαιώματα

το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης και δεν τίθεται ένα ξεκάθαρο ισοζύγιο μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων όπως το ΕΔΔΑ προβλέπει.^[37] Παρόλα αυτά το ΔΕΕ προσφέρει διασφαλίσεις^[38] που εύλογα κάποιος συμπεραίνει ότι σκοπούν στον περιορισμό μιας αποθαρρυντικής επίδρασης στο δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης.^[39]

Η επιβολή κύρωσης σύμφωνα με κυρίως Αμερικανούς σχολιαστές^[40] ερμηνεύθηκε ως μια αποθαρρυντική επίδραση το οποίο αναγκάζει τους διαδικτυακούς μεσάζοντες, να λογορρίνουν μελλοντικές δημοσιεύσεις και στο τι παραπέμπουν μέσω συνδέσμων. Μια πιθανή επιβολή κύρωσης σε αυτή την περίπτωση δεν θα πρέπει να ερμηνευθεί ως το έναυσμα αποθαρρυντικής επίδρασης στην ελευθερία έκφρασης. Η αυθαίρετη επίκληση στην θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης είναι επικίνδυνη, μιας και πάντοτε πρέπει να υπάρχει ο έλεγχος στις διαδικτυακές δημοσιεύσεις και το δικαίωμα στη λήθη να προάγεται χωρίς να επηρεάζεται σημαντικά η ελευθερία έκφρασης.

2.5. Η Διαδικτυακή Βλασφημία ως ο Απόλυτος Νομολογιακός Περιορισμός της Ελευθερίας Έκφρασης.

Το ΕΔΔΑ επιχειρεί μια ορθή στάθμιση αντικρουόμενων δικαιωμάτων χωρίς να επιτυγχάνεται πάντοτε αυτή η προσέγγιση. Σε ορισμένες υποθέσεις σχετικά με βλασφημία, λανθασμένα κατά κάποιο τρόπο επιλέγει να διασφαλίσει έναν απόλυτο περιορισμό του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης και αυτό γιατί αποφεύγει να σταθμίσει τα δύο δικαιώματα.^[41]

«Η αυθαίρετη επίκληση στην θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης είναι επικίνδυνη, μιας και πάντοτε πρέπει να υπάρχει ο έλεγχος στις διαδικτυακές δημοσιεύσεις και το δικαίωμα στη λήθη να προάγεται χωρίς να επηρεάζεται σημαντικά η ελευθερία έκφρασης»

^[37] *Axel Springer AG v. Germany* Appl. No. 39954/08 (ΕΔΔΑ, 7 Φεβρουαρίου 2012) παρ. 87.

^[38] Εξέταση των αιτημάτων αφαίρεσης πληροφοριών, δίδεται χρόνος προς εξέταση της αναγκαιότητας αφαίρεσης,

^[39] Jalisa Daane, 'Google Spain And The Right To Freedom Of Expression Does The Google Spain Judgement Interfere With The Right To Freedom Of Expression, And If So, Is It The Least Restrictive Intervention?' (Μεταπτυχιακή Θέση, Tilburg University 2016).

^[40] Fleischer, 'Foggy Thinking About the Right to Oblivion, Privacy...?' (2011), διαθέσιμο: <http://peterfleischer.blogspot.com/2011/03/foggy-thinking-about-right-to-oblivion.html>). Rosen, 'The Right to Be Forgotten', (Stan. L. Rev. 2012), <http://www.stanfordlawreview.org/sites/default/files/online/topics/64-SLRO-88.pdf>)

Όταν κάποιος αναρτά στο διαδίκτυο μια αρνητική κριτική θρησκευτικού περιεχομένου στα πλαίσια άσκησης του δικαιώματος έκφρασης αναπόφευκτα βλασφημεί. Πρόκειται συνεπώς, για συγκρουόμενα δικαιώματα, τα οποία αν δεν ισορροπηθούν προσεγγμένα και εάν τεθεί απόλυτος περιορισμός σε ένα εξ' αυτών, τότε εγκυμονεί κίνδυνος το ένα δικαίωμα να θυσιαστεί για χάριν του άλλου.^{[42][43]} Κατά κάποιο τρόπο διευρύνεται η έννοια του θεμιτού περιορισμού δημιουργώντας αποθαρρυντική επίδραση στην ελευθερία θρησκευτικής έκφρασης στο διαδίκτυο.

3. ΕΔΔΑ - Η φύση της ποινής σε σχέση την αποθαρρυντική επίδραση στην Ελευθερία της Έκφρασης.

Στο ερώτημα κατά πόσο το ύψος και η φύση της κύρωσης είναι καθοριστικά για την πρόκληση της αποθαρρυντικής επίδρασης διαφαίνεται από το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ έχει αρκετές φορές^[44] αναγνωρίσει πιθανότητα ύπαρξης αποθαρρυντικής επίδρασης επί του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης, λόγω της φύσης της ποινής. Το δικαστήριο, καλείται να δημιουργήσει ένα ισοζύγιο μεταξύ του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης και μιας αυστηρής κύρωσης ή καταδίκης που δεν υποτιμάται λόγω του αποτρεπτικού της χαρακτήρα, προσπαθώντας να περιορίσει όσο το δυνατό περισσότερο την πιθανότητα ύπαρξης μιας αποτρεπτικής επίδρασης στο δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης, που θα οδηγούσε στην στρέβλωση του α.10 της ΕΣΔΑ.^[45]

^[41] *Wingroe κατά Ηνωμένου Βασιλείου* Appl. No. 17419/90 (ΕΔΔΑ 25 Νοεμβρίου 1996), *Otto-Preminger-Institut v. Austria* Appl. No. 13470/87 (ΕΔΔΑ, 20 Σεπτεμβρίου 1994).

^[42] Ιωάννης Ιγγλεζάκης, 'Η ποινικοποίηση της βλασφημίας και των θρησκευτικών προσβολών ως παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης στην Ευρώπη: Εξετάζοντας την αναγκαιότητα ή μη της ποινικοποίησης της βλασφημίας και την επίδρασή της στο δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης' (Law Spot, 2017).

^[43] *Axel Springer AG v. Germany* Appl. No. 39954/08 (ΕΔΔΑ, 7 Φεβρουαρίου 2012) παρ. 87.

^[44] *Eon v. France*, Appl. No. 26118/10 (ΕΔΔΑ, 14 Μαρτίου 2013) παρ. 60-61. *Belpietro v. Italy* judgment Appl. No. 43612/10 (ΕΔΔΑ, 24 Σεπτεμβρίου 2013) παρ. 61.

^[45] *Mosley v. the United Kingdom* Appl. No. 48009/08 (ΕΔΔΑ, 10 Μαΐου 2011) παρ. 129.

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης

3.1. Αποποινικοποίηση για αποφυγή της Αποθαρρυντικής Επίδρασης.

Η βλασφημία σε πολλά Ευρωπαϊκά κράτη ακόμη και σήμερα επιφέρει ποινική κύρωση^[46] με αποτέλεσμα να έχει αποθαρρυντική επίδραση στην ελευθερία του λόγου. Μια διαδικτυακή συζήτηση ακόμη και για ευαίσθητα θρησκευτικά θέματα αποτελεί έκφραση γενικού ενδιαφέροντος και δεν αντικρούει το περιεχόμενο που καλείται να διασφαλίσει το α. 10 της ΕΣΔΑ. Η αποποινικοποίηση κάποιων αδικημάτων όπως π.χ. η βλασφημία αποτελεί μέτρο αναγκαίο έτσι ώστε να ελαττωθεί η πιθανότητα αποθαρρυντικής επίδρασης της ελευθερίας έκφρασης σε θρησκευτικά θέματα.^[47]

Το ΕΔΔΑ το 2013^[48] στην υπόθεση *Eon v. France*, επιτρέπει τα σατιρικά σχόλια στο διαδίκτυο επί επίκαιρων θεμάτων που απασχολούν το κοινό, τονίζοντας ότι τα κράτη τα οποία προβλέπουν ακόμη ποινικές κυρώσεις για σατιρικά σχόλια είναι πολύ πιθανό να επιφέρουν αποθαρρυντική επίδραση στο δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης. Η επιδιωκόμενη αποτελεσματικότητα της πρακτικής αποποινικοποίησης διαφαίνεται και από την επιτακτική οδηγία του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη να γίνει άμεση κατάργηση της ποινής φυλάκισης για το αδίκημα της δυσφήμισης, εφόσον η πιθανότητα αποστέρησης της ελευθερίας του ατόμου θα επέφερε αποθαρρυντική επίδραση στην άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης.^[49]

Αντιθέτως, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι ο προσβλητικός διαδικτυακός λόγος^[50] και τα χυδαία προσβλητικά δημοσιεύματα^[51] τα οποία ζημιώνουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και

διαφεύγουν από την σάτιρα και την δυσφήμιση, δεν τυγχάνουν προστασίας από το άρθρο 10. Συνεπώς, η αποποινικοποίηση δεν θεωρείται αναγκαία επειδή σε αυτές τις περιπτώσεις το δικαστήριο δεν θα εξετάσει πιθανή ύπαρξη αποθαρρυντικής επίδρασης στο δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης.

Τα αδικήματα όπως οι «μισαλλόδοξες εκφράσεις» δεν μπορούν να καλυφθούν υπό την προστατευτική ασπίδα της ελευθερίας έκφρασης^[52] ούτε της αποτρεπτικής επίδρασης ακόμη και για νευραλγικής σημασίας επαγγέλματα όπως είναι η δημοσιογραφία. Η προβλεπόμενη ποινή είναι αρκετή για να καθορίσει την πιθανότητα αποτρεπτικής επίδρασης ακόμη και στις περιπτώσεις όπου δίδεται δικαίωμα αναστολής της ποινής.^[53]

3.2. Αστικές Κυρώσεις και μη Εξουδετέρωση της Πιθανότητας Αποθαρρυντικής Επίδρασης.

Παρά το γεγονός ότι αρκετά κράτη δεν επιβάλλουν πλέον ποινή φυλάκισης για αδικήματα όπως η δυσφήμιση,^[54] η αποθαρρυντική επίδραση μπορεί να προκύψει ως αποτέλεσμα άλλης ποινής π.χ. υψηλού προστίμου.^[55] Συνεπώς οι ποινικές κυρώσεις αναμένονται ευκολότερα να οδηγήσουν σε αποθαρρυντική επίδραση, χωρίς να εξουδετερώνεται η πιθανότητα ύπαρξης της και σε αστικές κυρώσεις. Πάνω σε αυτό το σκεπτικό το ΕΔΔΑ έκρινε αναφορικά με τις σατιρικές εκφράσεις στα κράτη όπου προβλέπουν ποινικές κυρώσεις, η αποθαρρυντική επίδραση είναι αναμενόμενη.^[56] Παράλληλα το ΕΔΔΑ τόνισε ότι σε ορισμένες περιπτώσεις όπως των άσεων

«Η βλασφημία σε πολλά Ευρωπαϊκά κράτη ακόμη και σήμερα επιφέρει ποινική κύρωση με αποτέλεσμα να έχει αποθαρρυντική επίδραση στην ελευθερία του λόγου»

^[46] Π.χ. το α. 198 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, Αυστρία, Δανία, Ιταλία, Ιρλανδία, Φιλανδία.

^[47] Στην Αποποινικοποίηση Της Βλασφημίας Προχωράει Το Υπουργείο Δικαιοσύνης «Με Στόχο Την Πλήρη Κατοχύρωση Της Ελευθερίας Της Έκφρασης» (Law Spot 2016) <<https://www.lawspot.gr/nomika-nea/stin-apoipnikopoiisi-tis-vlasfimias-prohorai-yoyrgeio-dikaiosynis>>.

^[48] *Eon v. France*, Appl. No. 26118/10 (ΕΔΔΑ, 14 Μαρτίου 2013) παρ. 60-61.

^[49] Resolution 1577 (2007) of the Parliamentary Assembly, *Towards decriminalisation of defamation*, to which the Strasbourg Court has referred on a number of occasions.

^[50] *Bartnik v. Poland* Appl. No. 53628/10 (ΕΔΔΑ, 11 Μαρτίου 2014).

^[51] *Buda v. Poland* Appl. No. 38940/13 (ΕΔΔΑ, 16 Μαΐου 2013)

^[52] Ιωάννης Ιγγλεζάκης, Η ποινικοποίηση της βλασφημίας και των θρησκευτικών προσβολών ως παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης στην Ευρώπη: Εξετάζοντας την αναγκαιότητα ή μη της ποινικοποίησης της βλασφημίας και την επίδρασή της στο δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης (Law Spot, 2017).

^[53] *Belpietro v. Italy* judgment Appl. No. 43612/10 (ΕΔΔΑ, 24 Σεπτεμβρίου 2013) παρ. 61.

^[54] Βλ. παράδειγμα στο Κυπριακό Δίκαιο η δυσφήμιση πλέον δεν θεωρείται ποινικό αδίκημα και έχει διαγραφεί.

^[55] *Morice v. France* Appl. No. 29369/10 (ΕΔΔΑ, 23 Απριλίου 2015).

^[56] *Eon v. France* Appl. No. 26118/10 (ΕΔΔΑ, 14 Απριλίου 2013) παρ. 60-61.

Ανθρώπινα δικαιώματα

διαδικτυακών δημοσιεύσεων εκ μέρους μεγάλης εταιρείας με σκοπό το οικονομικό κέρδος, η ποινή φυλάκισης είναι η πλέον λογική τιμωρία μιας και ένα πρόστιμο δεν θα ήταν αριετά τιμωρητικό.^[57]

4. Αποτρεπτικότητα της Ποινής και Αποθαρρυντική Επίδραση.

Εφόσον λοιπόν, το είδος και η αυστηρότητα της ποινής δίδουν απαντήσεις για τις πιθανότητες ύπαρξης μιας αποθαρρυντικής επίδρασης πρέπει να υπάρχει προσεκτικός έλεγχος σε σχέση με το τι επιδιώκει η ποινή. Εάν οι ποινές φυλάκισης ή ένα ισχυρό πρόστιμο επιφέρουν μεγαλύτερο ενδεχόμενο αποθαρρυντικής επίδρασης, το κράτος μέσω νόμου αναμένεται να ρυθμίσει τις προβλεπόμενες ποινές ή να εξεύρει άλλα εναλλακτικά είδη ποινών, έτσι ώστε, αν δεν αποφεύγεται να μειώνεται το ενδεχόμενο μιας αποθαρρυντικής επίδρασης.^[58]

Αριετές φορές η επιδιώξη της ποινής μπορεί να έχει συγκρουόμενα αποτελέσματα. Π.χ. στις περιπτώσεις όπου θέλουμε υψηλή προστασία της φήμης στο διαδίκτυο, θα προβλέψουμε ισχυρότερες και αποτρεπτικές ποινές. Οι ισχυρότερες ποινές που επιδιώκουν προστασία στη φήμη, επιφέρουν αποθαρρυντική επίδραση στην ελευθερία έκφρασης. Εξάγεται το συμπέρασμα ότι ενώ η φήμη προστατεύεται, το δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης κατά κάποιο τρόπο αποδυναμώνεται και ο λόγος είναι ότι η κύρωση είναι τόσο αποτρεπτική που δημιουργεί αποθαρρυντικό αποτέλεσμα.

Επιπλέον εύλογα κάποιος μπορεί να ισχυρισθεί ότι καταφεύγοντας σε μη επαριείς ποινές με χαμηλά πρόστιμα δεν επιβάλλονται αποτρεπτικά μέτρα.^[59] Στις περιπτώσεις όπου αναρτάται στο διαδίκτυο άσεμνο φωτογραφικό υλικό που επιδιώκει εμπορικούς σκοπούς με οικονομικό όφελος, η ποινή πρέπει να επιδιώκει αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση που η ανάρτηση δεν δικαιολογείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος, οιοδήποτε πρόστιμο επιβληθεί δεν θα λειτουργήσει ως αποτρεπτική ποινή. Συνεπώς, δέων θεωρείται

να κρατηθεί ένα ισοζύγιο μεταξύ των δύο δικαιωμάτων με εξατομίκευση τις κάθε υποθέσεις ως προς τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης και το ενδεχόμενο αποθαρρυντικής επίδρασης.

Συμπέρασμα.

Η διαδικτυακή έκφραση επιδέχεται περιορισμούς όπως προκύπτει από το α. 10(2), οι οποίοι κρίνονται ως θεμιτοί, μόνο όταν πληρούνται σωρευτικά οι τρεις προϋποθέσεις του ελέγχου των τριών σταδίων. Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης στο δικαίωμα ελευθερίας έκφρασης, στη βάση μια πεποιθήσεως επιβολής κύρωσης είναι μια ανεξάρτητη θεωρία που δεν εμπερικλείεται στην πρώτη προϋπόθεση του ελέγχου των τριών σταδίων δηλαδή να προβλέπεται ρητά από τον νόμο. Αυτό στηρίζεται στο, ότι ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ο περιορισμός κριθεί ως θεμιτός, δεν αποφεύγεται η ύπαρξη αποθαρρυντικής επίδρασης επί του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης.

Η έρευνα στηρίζει την άποψη ότι μια αποθαρρυντική επίδραση είναι περισσότερο αναμενόμενη να λάβει χώρα στις διαδικτυακές εκφράσεις λόγω της αμεσότητας λήψης της έκφρασης σε απροσδιόριστο αριθμό ατόμων με αυξανόμενη την περίπτωση καταγγελίας και επιβολής κύρωσης. Το δικαίωμα ενημέρωσης και η προστασία των δημοσιογραφικών πηγών θεωρούνται, νευραλγικής σημασίας για το δημοκρατικό κράτος, με το ΕΔΔΑ να διασφαλίζει με ευαισθησία το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης εντοπίζοντας σε ορισμένες περιπτώσεις τον κίνδυνο αποθαρρυντικής επίδρασης επί αυτού. Αποθαρρυντική επίδραση στο δικαίωμα της έκφρασης αναγνωρίζεται και στις περιπτώσεις όπου η νομοθεσία επιβάλλει την αποκάλυψη διαδικτυακών προσωπικών δεδομένων και επικοινωνιών. Το δικαίωμα στη λήθη και η προστασία προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο, όπως έχουν διασφαλιστεί από το ΔΕΕ, κατά κάποιο τρόπο δημιουργεί την εντύπωση ότι υποβαθμίζουν την δυναμική της ελευθερίας έκφρασης χωρίς να τίθεται ένα ξεκάθαρο ισοζύγιο μεταξύ των δύο

«μια αποθαρρυντική επίδραση είναι περισσότερο αναμενόμενη να λάβει χώρα στις δια-δικτυακές εκφράσεις λόγω της αμεσότητας λήψης της έκφρασης σε απροσδιόριστο αριθμό ατόμων με αυξανόμενη την περίπτωση καταγγελίας και επιβολής κύρωσης»

^[57] *Perrin v. The UK* Appl. No. 5446/03 (ΕΔΔΑ, 18 Οκτωβρίου 2005) τέταρτο τμήμα.

^[58] *Nedim Şener v. Turkey*, Appl. No. 38270/11 (ΕΔΔΑ, 8 Ιουλίου 2014) παρ. 122

^[59] *Palusinski v. Poland*, Appl. No. 62414/00 (ΕΣΔΑ 2006).

Η θεωρία της αποθαρρυντικής επίδρασης

δικαιωμάτων, όπως στηρίζει το ΕΔΔΑ. Παρόλα αυτά, μια κύρωση σε αυτή την περίπτωση δεν δημιουργεί αποθαρρυντική επίδραση εφόσον δίδεται η δυνατότητα στους διαδικτυακούς μεσολαβητές να ελέγξουν τις διαδικτυακές δημοσιεύσεις και να επιλέξουν την αφαίρεση αυτών που τους εκθέτουν σε επιβολή κύρωσης.

Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, η έρευνα εξάγει το συμπέρασμα ότι ενώ το ΕΔΔΑ ενθαρρύνει το ισοζύγιο αξιολόγησης μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και άλλου αντικρουόμενου δικαιώματος εντούτοις, στις περιπτώσεις βλάσφημων σχολίων στο διαδίκτυο το ΕΔΔΑ επιλέγει να αποτρέψει κάθε αρνητική θρησκευτική κριτική θέτοντας τη βλασφημία ως περιορισμό στην ελευθερία έκφρασης. Έπειτα από την παράθεση της νομολογίας αναγνωρίζεται η τάση του ΕΔΔΑ να συσχετίσει το φαινόμενο της αποθαρρυντικής επίδρασης στο δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης με την φύση και το ύψος της ποινής. Επιπλέον, διαφαίνεται η τάση για ελαχιστοποίηση ύπαρξης του φαινομένου αποθαρρυντικής επίδρασης επί του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης όταν προτείνεται η αποποινικοποίηση κάποιων αδικημάτων. Εντούτοις, συμπεραίνεται ότι ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται από το κράτος ποινική κύρωση αλλά αστική κύρωση ή η πιθανότητα αναστολής ποινικής δίωξης δεν αποτρέπεται μια αποθαρρυντική επίδραση. Σε άλλες περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ δικαιολογεί την επιβολή ποινής φυλάκισης από το κράτος για λόγους αποτρεπτικής δικαιοσύνης χωρίς ωστόσο να μπορεί να αποτρέψει το ενδεχόμενο ύπαρξης αποτρεπτικής επίδρασης.

•••••

«ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται από το κράτος ποινική κύρωση αλλά αστική κύρωση ή η πιθανότητα αναστολής ποινικής δίωξης δεν αποτρέπεται μια αποθαρρυντική επίδραση»